

8. Pristup školovanju utemeljen na ljudskim pravima²³

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava, koje je prvenstveno usmjereno na učenje i poučavanje, može se shvatiti i kao dio sveobuhvatnog pristupa školovanju utemeljenog na ljudskim pravima. Taj pristup nam kroz povećalo vrijednosti ljudskih prava ukazuje na sveobuhvatnu školsku kulturu, politike i prakse.

Dva su članka u Konvenciji o pravima djeteta koji izravno spominju obrazovanje. Članak 28 definira obrazovanje kao pravo, dok članak 29. napominje da obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema “punom razvoju njegove osobnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti”. Sukladno Konvenciji druga je svrha škola razviti poštovanje za ljudska prava i temeljne slobode. Znamo jednu stvar: da bi se uistinu shvatila i promicala ljudska prava, treba ih se proživjeti kroz odnose s drugima.

Temeljne vrijednosti “dostojanstva, poštovanja i odgovornosti” trebale bi biti poticajna snaga u pozadini škole. To ne znači tek izložiti učenike vrijednostima i sadržaju ljudskih prava u učionici. Namjena je okvira ljudskih prava stvoriti školu usmjerenu na djecu, gdje navedene vrijednosti izvještavaju o tome kako učenici uče, kako se prema njima odnose njihovi nastavnici, kako se oni odnose jedni prema drugima, te kako će zauzeti svoje zasluženno mjesto u svijetu, s posebnom sviješću o poslanstvu promicanja socijalne pravde. To je bez sumnje izuzetno zahtjevan zadatak, no onaj koji ljudska prava stavlja na najistaknutiji položaj u školi.

Nastavnici mogu oživiti ljudska prava u svojim učionicama putem primjera kojima se služe, pitanja koja postavljaju, kroz aktivne rasprave, kritičko razmišljanje i promišljanje, učenje kroz projekte i školske izlete bogate novim iskustvima. Izazov za nastavnike nije samo vlastito učenje o sadržajima ljudskih prava, već i pitanje kako predstaviti ljudska prava učenicima na način koji je za njih smislen i koristan. Jedan od ključnih izazova nije samo pomaganje učenicima s namjerom da im ljudska prava postanu manje apstraktna, već i poticanje da se zaljube u ideju ljudskih prava.

Pristup školovanju utemeljen na ljudskim pravima obuhvaća sljedeće karakteristike, koje bi trebale biti sastavni dio svakog poučavanja ljudskih prava u školama općenito. Te su karakteristike preuzete iz okvira koji je razvio UNICEF.²⁴ Sukladno njemu škole koje primjenjuju pristup utemeljen na ljudskim pravima:

- **Priznaju prava svakog djeteta.**
- **Promatraju dijete u cjelini u širokom kontekstu.** Školsko osoblje se brine oko toga što se događa s djecom prije nego što uđu u školski sustav (u smislu zdravlja, na primjer) te kada se vrate kući.
- **Usmjerene su na djecu, što znači da ističu psihosocijalnu dobrobit djeteta.**
- **Rodno su osviještene i prilagođene potrebama djevojčica.** Školsko osoblje je usmjereno na smanjenje ograničenja za ravnopravnost spolova, ukidanje rodni stereotipa i promicanje postignuća kako dječaka tako i djevojčica.
- **Promiču kvalitativne rezultate učenja.** Učenike se potiče na kritičko razmišljanje, postavljanje pitanja, izražavanje mišljenja i ovladavanje temeljnim vještinama.
- **Omogućuju odgoj i obrazovanje utemeljene na stvarnosti života djece.** Učenici posjeduju jedinstvene identitete i prethodna iskustva u školskom sustavu, svojoj zajednici i obiteljima, koje nastavnici mogu uzeti u obzir kako bi poticali učenje i razvoj učenika.
- **Djeluju u smjeru osiguravanja uključenosti, poštovanja i jednakih mogućnosti za svu djecu.** Stereotipiziranje, isključivanje i diskriminacija se ne toleriraju.
- **Promiču prava i odgovornosti učenika unutar školske sredine kao i aktivizam unutar njihove šire zajednice.**
- **Povećavaju kapacitete, moral, angažman i status nastavnika osiguravanjem njihovog dostatnog usavršavanja, priznanja i kompenzacija.**

²³ Autor: Felisa Tibbitts (2009.). Originalni izvor: Tibbitts F. (2005.), “What it means to have a ‘school-based approach to human rights education’ and a ‘human rights-based approach to schooling’” (Što znači imati ‘pristup obrazovanju za ljudska prava utemeljen na školovanju’ i ‘pristup školovanju utemeljen na ljudskim pravima’) u: Amnesty International SAD, *Članak 26 Bilen*, Kolovoz.

²⁴ *Priručnik za škole – prijatelje djece*, Sektor za projekte i programe/Odgoj i obrazovanje, UNICEF, www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf. Stranici pristupljeno: 23. rujna 2010.

- **Usmjerene su na obitelj.** Osoblje nastoji raditi s obiteljima i ojačati ih, pomažući djeci, roditeljima i nastavnicima da uspostave partnerstva suradnje.

Ovo su tek kratki odlomci, no predstavljaju organizirajući okvir koji učitelj/nastavnik može primijeniti na vlastitu školu. Navedena načela mogu također poslužiti i kao pitanja koja možemo koristiti pri vrednovanju određene prakse u školi. Je li naša politika održavanja discipline usmjerena na djecu? Povećava li prava i odgovornosti učenika? Imaju li učenici dovoljno prilika za sudjelovanje u školi? Je li ta participacija smisljena i jesu li joj na čelu učenici? Ova načela mogu dovesti i do sudjelovanja cijele škole pri implementaciji vrijednosti ljudskih prava u razne dimenzije školskog života: učenje, razvoj i upravljanje školom, te politike škole i zajednice.

Možda bismo se mogli složiti da se ljudska prava u školama ne tiču samo odgoja i obrazovanja u učionici, već i načina života u školi. To nije nešto što je stvorila dobra volja nekolicine nastavnika. U pitanju je angažiranje vodstva i kritične mase nastavnika u školama te je stoga zasad još prilično rijetka pojava. Međutim, neki su početni rezultati obećavajući.

Primjer pristupa sudjelovanja cijele škole utemeljenog na Konvenciji o pravima djeteta je inicijativa "Prava, poštovanje, odgovornost" (PPO) Okružnog vijeća Hampshirea u Ujedinjenom Kraljevstvu.²⁵ Univerzalna načela Konvencije naglašavaju potrebu zaštite prava sve djece, podržavanja djece u razumijevanju svojih dužnosti, te omogućavanja okvira za učenje i poučavanje. Ta se načela koriste u promicanju prakse demokratskog građanstva i poštivanja ljudskih prava među svim članovima školske zajednice. Stotine osnovnih, kao i 50 srednjih škola te škola za djecu s poteškoćama u razvoju aktivno sudjeluju u PPO programu. Njegove ključne značajke su sljedeće:

- Konvencija o pravima djeteta se poučava kao tijelo znanja i promiče kao okvir školskog etosa, učenja i poučavanja.
- Djecu i mlade ljude tretira se kao građane.
- Podržavaju se identiteti i samopouzdanje djece tako da ona sebe vide kao nositelje prava, upravo kao i odrasli.
- Perspektiva ljudskih prava ugrađena je u niz predmeta, uključujući pismenost, matematiku, prirodne znanosti i povijest, dok se terminologija ljudskih prava razvija kroz redoviti rad nastavnika.
- Stvaraju se demokratskiji pristupi učenju i poučavanju (ističući participaciju i prava).
- Razrednu povelje o pravima i dužnostima potpisuju i učenici i nastavnici.

Škole izvještavaju da PPO djeluje kao okvir za velik dio njihovih građanskih inicijativa (primjerice, zdrave škole, obrazovanje o vezama, obrazovanje o drogama, emocionalna pismenost, školska vijeća), koje se mogu povezati s člancima iz Konvencije o pravima djeteta. Članovi školske zajednice cijene mogućnost upućivanja na viši autoritet (međunarodne standarde ljudskih prava) u odnosu na njihove školske vrijednosti i kodeks ponašanja.

2008. godine dovršena je trogodišnja eksterna evaluacija koja je pokazala značajan utjecaj PPO-a na školsko okruženje tamo gdje je on bio u potpunosti proveden. To uključuje pozitivne rezultate u aspektima učeničke svijesti o njihovim pravima, poštivanju prava drugih, i razini participacije i angažmana u školi. Nastavnici su izvijestili da su manje pod stresom te da mnogo više uživaju u radu sa svojim razredima. Stoga je pristup utemeljen na ljudskim pravima povećao ljudsko dostojanstvo članova zajednice, a istovremeno i sposobnost škola da zadovolje svoju akademsku misiju uspješnog angažiranja učenika u njihovom odgoju i obrazovanju.

²⁵ Okružno vijeće Hampshirea (2009.), "Prava, poštovanje, odgovornost: Pristup sudjelovanja cijele škole" u *Odgoju i obrazovanju za ljudska prava u školskim sustavima Europe, Srednje Azije i Sjeverne Amerike: Kompendij dobre prakse*, Organizacija za europsku sigurnost i suradnju, Varšava, str. 72-74.